

AZ AFROAMERIKAIK HELYZETÉNEK VÁLTOZÁSAI¹

Jelen tudásunk szerint az első fekete rabszolgák 1619-ben érkeztek a Chesapeake-öböl körzetébe, ahol az 1640-es évekig jogi helyzetüket nagy fokú bizonytalanság jellemezte. A következő húsz évben kezdtek megszületni az első olyan jogi szabályozások, amelyek már hátrányosan különböztették meg őket a hasonló vétségeket elkövető fehérektől.² Ez a folyamat akkor vett még nagyobb lendületet, amikor a 17. század végétől a dohánytermesztő gazdaságok munkaerejében a rabszolgák kezdték átvenni a vezető szerepet a fehér szerződéses szolgáktól.³ 1664-ben például Marylandben megtiltották a két csoport közötti házasságot, Virginiában pedig 1669-ben az a szabályozás is bekerült a törvénykönyvbe, hogy amennyiben egy rabszolga ellenáll a gazdjának vagy más, őt a gazdája utasítására megfegyelmező személynek, s a megfegyelmezés a rabszolga halálához vezetne, azt ne tekintsék bűnténynek, az elkövetőt pedig ne vonják felelősségre.⁴

Az első átfogó rabszolgatörvénykönyv 1705-ben született meg Virginiában, amely aztán a többi gyarmat számára is mintaként szolgált. Ebben az ingatlanokra vonatkozó általános rendelkezéseket érvényesítették a rabszolgákra, akik nem bírhattak tulajdonnal, nem köthettek jogilag érvényes házasságot, és természetesen politikai jogokkal sem rendelkezhetek.⁵

Ugyanakkor a rabszolgatörvények a gazdák számára előírták például, hogy rabszolgáikat „megfelelő” szállással és étellel lássák el, és bánjanak megfelelően velük. Büntetésük nem lehetett szigorúbb annál, mint amit

¹ A tanulmány szakmai lektora Glant Tibor.

² LÉVAI 2020: 265–268, 290–298; BERLIN 1998: 29–46; BREEN–INNES 1980.

³ LÉVAI 2020: 282–290, 311–313.

⁴ LÉVAI 2020: 314–316; JORDAN 1968: 273; FRIEDMAN 1985: 86.

⁵ LÉVAI 2020: 316–317; FRIEDMAN 1985: 86–87; GHACHEM 2003: 820–821; URBÁN 2024: 33–44.

„az adott helyzet” megkövetelt, amit persze sokféle módon lehetett értelmezni, a rabszolgák pedig nem tanúskodhattak fehérek ellen a bíróságokon.⁶

Az afroamerikai rabszolgák értékes vagyontárgyaknak számítottak, s így a gazdáknak is érdekükben állt „állaguk megóvása”, hiszen akkor hatékonyabban és hosszabb ideig használhatták őket, amit különféle eszközökkel támogatni is igyekeztek. A jobb teljesítményt használati tárgyak vagy pénz adományozásával próbálták meg ösztönözni. A rabszolgák jogilag érvényes házasságot nem köthettek ugyan, a gazdák mégis igyekeztek elősegíteni rabszolgáik párválasztását, mivel a megszülető gyermekek a törvények szerint az anya gazdájának a rabszolgái lettek, s így ők ingyen tudtak rabszolga-utánpótláshoz jutni. A rabszolgák éttrendjét is úgy állították össze, hogy tartalmazza a nehéz munkavégzéshez szükséges tápanyagmennyiséget, még ha nem is volt nagyon változatos.⁷

A gazdák rabszolgáik jótékony *pater familias*aként tekintettek magukra, akiknek atyai kötelessége, hogy gondoskodjanak tágabb értelemben vett családjuk jólétéről és boldogságáról, ugyanakkor szinte korlátlan hatalommal rendelkeznek „családtagjaik” felett.⁸ E szemléletmódnak és az amerikai forradalom hatásának köszönhetően a 18. század közepétől a rabszolgák életkörülményeiben jelentős javulás történt. A függetlenség ügyét támogató sok rabszolgatartóra (például Thomas Jefferson, George Washington, James Madison) is hatással volt az emberek természetes jogaira vonatkozó felvilágosult felfogás, illetve a függetlenségi háború következtében – főleg Virginiában és Marylandben – kibontakozott gazdasági nehézségek miatt többen úgy látták, hogy a rabszolgatartó gazdálkodás fokozatosan el fog halni. Jelentősen megnőtt például a felszabadítások száma, s először jött létre jelentősebb szabad fekete népesség.⁹

A rabszolgák számának emelkedése a rabszolgafelkelések lehetőségét is megnövelte. Virginiában 1723-ban fogadták el azt a törvényt, amely az összeküvésekben részt vevő rabszolgákra a halálbüntetés kiszabását írta elő.

⁶ FRIEDMAN 1985: 86–87; URBÁN 2024: 37–44.

⁷ LÉVAI 2001: 5–9.

⁸ KOLCHIN 1993: 59–62, 111–135; LÉVAI 2001: 5–9.

⁹ LÉVAI 2001; LÉVAI 2018: 122–130; LÉVAI 2019: 521–540; LÉVAI 2024: 5–28; KOLCHIN 1993: 63–92.

A hamisan tanúskodó rabszolgákat fülüknél fogva kiszégezték, megkorbácsolták, majd fülüket levágták. A törvény a rabszolgák felszabadítását is megtiltotta, kivéve azokat, akik a gyarmat kormányzata számára hajtottak végre valamilyen szolgálatot.¹⁰

Részben az amerikai forradalom hatására csökkent a rabszolgák megbüntetésének brutalitása, s a déli törvényhozók arra kezdtek törekedni, hogy a rabszolgák együttműködését közvettebb eszközökkel biztosítsák. Egy 1782-ben Virginiában elfogadott törvény például engedélyezte a rabszolgák egyéni felszabadítását, amit 1806-ban úgy módosítottak, hogy a felszabadított rabszolgának egy éven belül el kellett hagynia az állam területét.¹¹

A rabszolgák ellenállásának számos formája alakult ki. Ennek skálája a munkalassítástól a nyílt lázadásig terjedt. A rabszolgák arra törekedtek, hogy minél kevesebb erőfeszítéssel hajtsák végre a kötelező feladataikat, s hogy minél nagyobb autonómiára tudjanak szert tenni a rabszolgatartó rendszer keretei között. Tudatosan lassabban dolgoztak, „elveszítették” vagy megrongálták szerszámaikat. Az ellenállás „magasabb fokozatát” jelentette a velük rosszul bánó felügyelők vagy gazdák megmérgezése. Hasonló, erőszakosabb ellenállási formát jelentett a szándékos gyújtogatás. Gazdasági épületek vagy a lábon álló termés felgyújtásával a rabszolgák jelentős károkat tudtak okozni a rabszolgatartóknak.¹²

A gyarmati korban a legnagyobb rabszolgafelkelés az úgynevezett Stono-lázadás volt, amelyik 1739 szeptemberében bontakozott ki Dél-Karolinában. Ebben mintegy száz rabszolga vett részt, és közvetlenül az eseményeknek harminc fehér és negyvennégy afroamerikai áldozata volt.¹³ Az 1800. évi úgynevezett Gabriel-féle összeesküvés célja Virginia kormányzójának foglyul ejtése, az állam fővárosa, Richmond felgyújtása, majd a rabszolgák nyugatra szökése volt. A megmozdulást még kirobbanása előtt leleplezték, vagyis annak ténylegesen egyetlen fehér áldozata sem volt. Ennek ellenére a megmozdulás huszonhat vezető személyiségét halálra

¹⁰ FRIEDMAN 1985: 86–87.

¹¹ KOLCHIN 1993: 80–85; DUNN 1983: 80–82; JORDAN 1968: 551–569.

¹² LÉVAI 2020: 437–446; KOLCHIN 1993: 155–166.

¹³ LÉVAI 2020: 446–459; OLWELL 1998: 22–27.

ítélték, és felakasztották.¹⁴ Hasonló menetrend szerint zajlott az 1822 júliusában Dél-Karolinában kibontakozott úgynevezett Denmark Vesey-féle összeesküvés. Ennek célja az állam fővárosa, Charleston elfoglalása és a rabszolgatartók kivégzése volt; ezt követően a felkelők Haitiba menekültek volna, amely volt rabszolgák vezetése alatt 1804 óta független államként létezett. Ezt az összeesküvést is leleplezték, a hatóságok több mint száz afroamerikait vettek őrizetbe, akik közül harmincöt személyt halálra ítélték, és kivégeztek.¹⁵ Az úgynevezett Nat Turner-féle felkelés 1831 augusztusában robbant ki a virginiai Southampton megyében. A felkelésben körülbelül hatvan rabszolga vett részt, akik ötvenhét fehér embert öltek meg, akik közül negyvenhat nő és gyerek volt. A harcoknak körülbelül húsz afroamerikai esett áldozatul, és körülbelül százat öltek meg az események utáni bosszú során. A felkelést követő perekben mintegy negyven rabszolgát ítélték halálra, és végeztek ki.¹⁶

A rabszolgatartó rendszer az amerikai polgárháború (1861–1865) következtében szűnt meg az Egyesült Államokban. Abraham Lincoln elnök 1863. január 1-jén érvénybe lépett *Felszabadítási nyilatkozata* szabadnak nyilvánította a „lázadó” államok területén élő rabszolgákat. Ennek hatálya nem vonatkozott azokra a rabszolgatartó határállamokra (Delaware, Kentucky, Maryland, Missouri), amelyek nem léptek ki az Unióból, a Virginiából 1863-ban kivált Nyugat-Virginiára, valamint a „lázadó” államok északiak által már megszállt területeire. A rabszolgák a rabszolgatartók kárpótlása nélkül nyerték el szabadságukat. Lincoln az Unió elsőrendű hadicéljához, a déli lázadók legyőzéséhez szükséges háborús eljárásnak minősítette a nyilatkozatot, az érintett területeken élő rabszolgákat pedig arra szólította fel, hogy maradjanak a helyükön, és dolgozzanak tovább, ahogyan ezt eddig is tették. A rabszolgatartás teljes felszámolását az Egyesült Államokban csak a tagállamok által 1865. december 6-ára ratifikált 13. alkotmánykiegészítés valósította meg.¹⁷

¹⁴ SIDBURY 1997

¹⁵ JOHNSON 2001: 915–976.

¹⁶ KAYE 2007: 705–720; KOLCHIN 1993: 155–160.

¹⁷ MCPHERSON 2003: 557–563, 706–713, 838–842.

A tagállamok által 1868. június 9-ére ratifikált 14. alkotmánykiegészítés kimondta, hogy a felszabadult rabszolgák is az Egyesült Államok állampolgárainak minősülnek, és megilletik őket az ezzel együtt járó jogok. Az alkotmánykiegészítés azt is kimondta, hogy „egyetlen állam sem alkothat vagy hajthat végre olyan törvényt, amelyik csorbítja az Egyesült Államok állampolgárainak kiváltságait vagy mentességeit”.¹⁸ A tagállamok által 1870. február 3-ára ratifikált 15. alkotmánykiegészítés azt deklarálta, hogy „az Egyesült Államok állampolgárainak választójogát sem az Egyesült Államok, sem az egyes államok nem vonhatják el és nem csorbíthatják faj, szín vagy a megelőző szolgálási állapot miatt”.¹⁹

1865-ben létrehozták *A menekültek, a felszabadítottak és az elhanyagolt földek hivatalát*, amelynek feladata az volt, hogy élelemmel, szállással és orvosi segítséggel lássa el a volt rabszolgákat, hogy ellenőrizze a munkaszerveződéseiket, illetve hogy oktatásban részesítse őket. A hivatal támogatásával több mint négyezer iskola jött létre, 1877-ben pedig már több mint 600 000 afroamerikai tanuló iratkozott be a volt rabszolgatartó államok területén az elemi iskolákba, 1866 és 1869 között hét fekete főiskola (*college*), illetve az első afroamerikai oktatását célul tűző egyetem (Howard University) is létrejött.²⁰

A volt rabszolgák túlnyomó többsége sem földdel, sem pedig tőkével nem rendelkezett, vagyis csak földbérelőkké válhattak. Az afroamerikaiak vonatkozásában ennek leggyakoribb formája a részesművelés (*sharecropping*) volt, amikor a fehér földbirtokos egy kis házat, egy öszvért, vetőmagot és a műveléshez szükséges alapvető szerszámokat is biztosított a bérelő számára, bérleti díjként pedig a termés egy részét – általában a felét is – megkapta. A terményzálogrendszerben (*crop-lien system*) egy helyi boltos vagy kiskereskedő biztosította a hitelt és a szükséges eszközöket a földbérelő számára, aki ezért cserébe elzálogosította nála annak a termésnek egy részét vagy egészét, amely a bérleti díj terményben való megadása után neki megmaradt.²¹

¹⁸ JANDA–BERRY–GOLDMAN 1996: 458; FONER 1988: 251–261.

¹⁹ JANDA–BERRY–GOLDMAN 1996: 459; FONER 1988: 446–449, 505–506, 586–587.

²⁰ FONER 1988: 153–170, 397–398.

²¹ FONER 1988: 102–110, 173–174, 404–409.

Az említettek, monopolhelyzetüket kihasználva, a hiteleket magas kamattal, a szükséges eszközöket pedig magas áron bocsátották a bérlők rendelkezésére, arról már nem is beszélve, hogy a termény értékesítését is ők tartották a kezükben. Mindez az afroamerikai bérlők eladósodásához vezetett, ami az adott helyhez kötötte őket, és erősen korlátozta társadalmi mobilitásukat.²²

A déli régió gazdasági fejlettsége jelentősen alatta maradt az országos átlagnak, az afroamerikaiak pedig e hátrányos helyzetű régió még hátrányosabb helyzetben lévő társadalmi csoportját alkották. 1900-ban az Egyesült Államok 8 833 994 fős afroamerikai népességének körülbelül 90%-a még mindig a volt rabszolgatartó államokban élt, amelyek népességének körülbelül harmadát képviselték.²³ 1900-ban a déli államokban élő afroamerikaiak mintegy 44%-a írástudatlan volt. Az írástudatlanok aránya Oregonban volt a legalacsonyabb (4,6%), míg az országos átlag 10,7% volt.²⁴

Az északi fehér közvélemény többsége elfogadta vagy helyeselte a rabszolgatartás megszüntetését, de arról sokan továbbra sem voltak meggyőződve, hogy az afroamerikaiak biológiai szempontból egyenrangúak lennének a fehérekkel, s hogy politikai jogokkal kellene rendelkezniük. Az úgynevezett rekonstrukciós korszak (1865–1877) heves politikai vitái alapján sok északi politikai vezető is arra a következtetésre jutott, hogy a Délen élő volt rabszolgák helyzetének rendezését a déli (fehér) politikusokra kell hagyni.²⁵

A szövetségi alkotmány nem tiltotta választási adó kivetését, amellyel jelentős számú fekete szavazót tudtak kizárni, de azoknak a rendelkezéseknek is hasonló hatása lett, amelyek írni-olvasni tudáshoz vagy bizonyos alkotmányismerethez kötötték a választójog gyakorlását, hiszen ezeknek a feltételeknek a kevésbé iskolázott vagy írástudatlan afroamerikaiak kevésbé tudtak megfelelni. E módszerekkel azonban bizonyos számú fehér állampolgárt is kirekesztettek a választójoggal rendelkezők közül. Ennek kiküszöbölése érdekében Louisiana állam 1898-ban elfogadta az úgynevezett „nagyapapa-klauzulát”, amely szerint csak azok élhettek választójogukkal,

²² JONES 1983: 262–265.

²³ *Twelfth Census Of The United States...* 1901.

²⁴ LAMON 1983: 76–90; MARGO 1987: 661–666.

²⁵ FONER 1988: 564–601.

akiknek már a nagyapja is rendelkezett azzal. Mivel az 19. század végén élő afroamerikaiak nagyszülei döntő többségükben rabszolgák voltak, nemcsak az akkor élő feketéket rekesztették ki a választópolgárok köréből, hanem azt is garantálták, hogy majd az ő unokáik se élhessenek ezzel az alapvető állampolgári joggal. Louisiana államban 1896-ban még 130 344 regisztrált afroamerikai szavazót tartottak nyilván, a számuk azonban négy éven belül 5320 főre zuhant, s ezt a „megoldást” további öt déli államban (Oklahoma, Alabama, Georgia, Észak-Karolina, Virginia) is törvénybe iktatták.²⁶

A 19. század végére már nyolc déli államban írták elő, hogy a vasúti szerelvényekben külön szakaszokba kell ülniük a fehér, illetve a fekete utasoknak. Erre az adott lehetőséget, hogy a Legfelsőbb Bíróság több ítéletében is olyan módon értelmezte a 14. alkotmánykiegészítést, hogy elválasztotta egymástól a lakosok tagállami, illetve szövetségi szintű állampolgárságát, az utóbbiba pedig kizárólag az állampolgároknak azt a jogát sorolta be, hogy szabadon utazhatnak egyik tagállamból egy másikba, illetve hogy szabadon használhatják az Egyesült Államok hajózható vízi útvonalait, s csak ezek védelmét utalta a szövetségi kormányzat hatáskörébe. Ezzel a déli államok lényegében szabad kezet kaptak a tagállami szintű állampolgári jogok szabályozására. Ezt erősítette meg a Legfelsőbb Bíróságnak az az 1896-ban hozott döntése, amelyik kimondta, hogy a vasúti közlekedésben a szegregáció nem minősül alkotmányellenesnek abban az esetben, ha a tárgyat képező mindkét csoport számára ugyanazon körülmények meglétét biztosítják. A szegregációs gyakorlatot ezt követően az élet szinte minden területére kiterjesztették a színházaktól és a szállodáktól kezdve a kórházakon és a városi tömegközlekedés eszközein keresztül a temetkezésig és a lakóhelyi szegregációig.²⁷

A 19. század utolsó évtizedeiben az Egyesült Államokban széleskörűen elterjedt a lincselés gyakorlata. A csúcspontot az 1890-es évek jelentették, amikor 1875 lincselésre derült fény az országban: az esetek 82%-át a déli államokban követték el, s ez az arány a következő évtizedben 92%-ra emelkedett. Az említett két évtizedben a Délen megvalósult lincselések 67,8%-ának, illetve 88,6%-ának voltak afroamerikaiak az áldozatai.²⁸

²⁶ NORTON et al. 1994: 524–525; JONES 1983: 267–270; URBÁN 2022: 550–562.

²⁷ NORTON et al. 1994: 524–525; JONES 1983: 267–270.

²⁸ NORTON et al. 1994: 524; JONES 1983: 269.

Az első világháború kitörése után drasztikusan visszaesett a bevándorlók száma, majd a fehér munkaerő egy részét behívták a hadseregbe. Mindez munkaalkalmakat és új lehetőségeket teremtett az afroamerikaiak számára, akik tömegével kezdték elhagyni a déli államokat.²⁹

1910-ben az afroamerikaiak 90%-a még a volt rabszolgatartó államokban élt, ugyanakkor országosan 25%-uk már városokban lakott.³⁰ 1910 és 1940 között viszont körülbelül 1,6 millió afroamerikai költözött a Délről az északkeleti és a közép-nyugati régió ipari központjaiba. 1910 és 1920 között Cleveland fekete népessége 100, Detroité 600, Chicagóé pedig 150%-kal lett nagyobb, s a növekedés legnagyobb része az 1916 és 1919 közötti évekre esett, amikor mintegy fél millió afroamerikai döntött úgy, hogy északra költözik.³¹

Az északra vándorló feketék anyagi helyzete javult, mivel ott a bérek kétszer vagy még többször magasabbak voltak, mint a Délen. A szegregációs gyakorlat az északi államokban is széleskörűen elterjedt volt, s ezért Északon sokan veszélyes jelenségként tekintettek „a négerék inváziójára”, ami néha súlyos faji zavargások kialakulásához vezetett. 1917 júliusában például az Illinois állambeli East St. Louis egyik hadiüzemében heves összecsapások alakultak ki a régebbi fehér, illetve az újonnan érkezett fekete munkások között, és ennek során negyven afroamerikai és kilenc fehér vesztette életét.³² Ezek az új feszültségek a felszabaduló rabszolgák megfélemlítése céljából 1865-ben Délen alapított, majd az 1870-es évekre lehanyatlott Ku-Klux-Klan újjáéledéséhez is nagyban hozzájárultak, amely ekkor már az egész országban széleskörűen elterjedtté vált.³³

1930-ban az afroamerikaiak mintegy háromnegyede még mindig a volt rabszolgatartó államokban élt.³⁴ Az 1930-as években kibontakozó nagy gazdasági világválság az északi ipart is erőteljesen sújtotta. Ugyanakkor a déli mezőgazdaság gépesítése sok afroamerikaiat készítetett arra, hogy elhagyja déli szülőföldjét, amit a második világháború kirobbanásával

²⁹ NORTON et al. 1994: 704–705.

³⁰ NORTON et al. 1994: 572.

³¹ NORTON et al. 1994: 704–705.

³² NORTON et al. 1994: 705.

³³ JONES 1983: 439–440; NORTON et al. 1994: 736–737.

³⁴ NORTON et al. 1994: 775.

az újból nekilendülő gazdasági növekedés is ösztönzött. Az 1940-es években újabb 1,4 millió afroamerikai vándorolt a déli államokból Északra és a nyugati területekre. A jórészt rurális környezetből érkezett afroamerikaiaknak egyszerre kellett alkalmazkodniuk az urbánus környezethez és az ipari munkavégzéshez, illetve szembesülniük az Északon is érvényesülő faji diszkriminációval. A jobb munkaalkalmakért folytatott küzdelemben a fehér és a fekete munkások egymás versenytársai voltak, ami újból súlyos konfliktusokhoz vezetett. Ezek közül a legjelentősebbek a detroiti zavargások voltak 1943 júniusban, amelyeknek huszonöt fekete és kilenc fehér halálos áldozata volt.³⁵

Délen az afroamerikaiak többségének helyzete összességében nemigen javult az 1920-as, 1930-as években. 1930-ban az afroamerikaiak születéskor várható átlagos élettartama 47 év volt, tíz évvel volt alacsonyabb a fehér népességénél. A lincselés gyakorlata is folytatódott. 1929-ben hét afroamerikait lincseltek meg, 1930-ban húszat, 1933-ban pedig már huszonnégyet.³⁶

Országos szinten a munkanélküliségi ráta 1933-ban 25% volt, ami 12,8 millió embert jelentett. Az afroamerikaiak szakképzettségi szintje elmaradt a fehérekétől, az északi munkadók pedig hamarabb küldték el és nehezebben vették fel őket. A gazdasági válság mélypontján, 1932–1933-ban az afroamerikaiak munkanélküliségi rátája 50%, vagyis az országos átlagnál jóval magasabb volt. Tizenhárom északi ipari nagyvárosban az afroamerikaiak munkanélküliségi rátája 1931-ben 52% volt. Ugyanez az adat a fehér alkalmazottak vonatkozásában nem sokkal haladta meg a 30%-ot (31,7%).³⁷

Azok az afroamerikaiak, akiknek megmaradt a választójoga, hagyományosan a Republikánus Pártra, a rabszolga-felszabadítás pártjára szavaztak, azért is, mert a déli fehérek többsége a Demokrata Párt támogatója volt, s a feketék a déli államokban uralmon lévő fehér demokrata kormányzattól sem sok jóra számíthattak. Északon viszont nem voltak érvényben a feketék választójogát olyan módon korlátozó törvények, mint Délen, s ezért Franklin D. Rooseveltnél bizonyos gesztusokat tett a fekete választók megnyerése érdekében. Afroamerikai vezetőket fogadott a Fehér

³⁵ NORTON et al. 1994: 775, 836–838; JONES 1983: 467–468.

³⁶ NORTON et al. 1994: 775.

³⁷ NORTON et al. 1994: 775–777; JONES 1983: 467–468.

Házban, és létrehozott egy fekete „agytrösztöt” is, az úgynevezett „Fekete kabinetet”, amely az afroamerikaiak sajátos társadalmi problémáit ismerő szakemberekből állt. A feketék életére azonban legnagyobb hatással a New Deal program szociálpolitikai intézkedései voltak.³⁸

Ugyanakkor a New Deal bizonyos intézkedései hátrányosan érintették az afroamerikaiakat. A szövetségi garantált minimálbért először bevezető, 1938-ban elfogadott A méltányos fizetésről szóló törvény hatályát például nem terjesztették ki egy sor olyan szakmára (pincér, szakács, egészségügyi segédszemélyzet, takarító, mezőgazdasági segédmunkások, háziszolgák), amelyekben az afroamerikaiak országos számarányukhoz képest jóval nagyobb mértékben voltak képviselve.³⁹

A Demokrata Pártot tartósan a hatalomba emelő úgynevezett New Deal koalíciónak (szakszervezetek, ipari munkásság, vallási, etnikai és faji kisebbségek, progresszív értelmiségiek) a déli fehér szavazók is fontos alkotóelemei voltak, akik számára a Roosevel-t-kormányzat intézkedései nagy segítséget jelentettek. Ezért az elnök nem kívánta magát elkötelezni az afroamerikaiak választójogát korlátozó déli szabályozások eltörlése mellett. A New Deal az afroamerikaiak többsége összességében pozitív fejleményként élte meg, hiszen egyes intézkedései valóban javítottak a helyzetükön. Ezért aztán 1940-ben a fekete szavazók jelentős többsége (72,6%) Rooseveltre voksolt az elnökválasztáson.⁴⁰

A gazdaság háborús fellendülése idején sok afroamerikai úgy érezte, hogy nem megfelelő mértékben részesednek a javuló körülmények jótéteményeiből. 1941 márciusára egy tiltakozó menetet hirdettek, amelynek végállomása Washington volt. A kényes bel- és külpolitikai helyzetben a Roosevel-t-kormányzat mindenáron el kívánta kerülni a feszültségek továbbbi eskalációját, ezért az elnök kiadta a 8802-es számú elnöki rendeletet, amely megtiltotta a diszkrimináció alkalmazását a hadiipari üzemekben és a szövetségi kormányzat hatálya alá tartozó munkahelyeken, illetve létrehozta a *Méltányos Foglalkoztatási Bizottságot*.⁴¹

³⁸ NORTON et al. 1994: 775–778; JONES 1983: 468.

³⁹ NORTON et al. 1994: 777–778.

⁴⁰ NORTON et al. 1994: 777–778.

⁴¹ NORTON et al. 1994: 778.

A második világháború folyamán 700 000 fő körül volt a hadseregben szolgáló afroamerikaiak legmagasabb száma, s a haditengerészet és a parti őrség, illetve a tengerészgyalogság kötelékében további 187 000 fekete harcolt. A háborús helyzet olyan katonai beosztásokat és területeket is megnyitott a feketék számára, amelyek korábban el voltak zárva tőlük. 1940-ben kineveztek az első afroamerikai brigádtábornokot, és a tengerészgyalogság elit egységei is megnyíltak előttük. A fehér és a fekete katonák azonban továbbra is szegregált egységekben szolgáltak és a faji alapon történő megkülönböztetés gyakorlata továbbra is széleskörűen fennmaradt a fegyveres erőknél.⁴²

A megnyíló lehetőségek és a diszkrimináció fennmaradása együttesen eredményezte az afroamerikaiak politikai aktivitásának megnövekedését. A még 1909-ben alapított afroamerikai szervezet, *A Színesbőrű Emberek Haladását Támogató Szövetség* (NAACP) taglétszáma 1940 és 1946 között 50 000 főről 450 000 főre emelkedett.⁴³

Az 1930-as években az afroamerikaiak jelentős többsége a Demokrata Párt támogatójává vált, azonban az 1940-es évek elején sokan elfordultak attól. Az 1945-ben az elnöki székbe kerülő Harry S. Truman ezért pártpolitikai okokból, illetve azért, mert méltányolni kívánta az afroamerikaiak győzelemhez való hozzájárulását, bizonyos lépéseket tett a feketék polgárjogi egyenlőségének biztosítására. 1946 februárjában elnöki rendelettel létrehozta *Az Elnök Polgárjogi Bizottságát*, amely ajánlásokat fogalmazott meg a feketék polgárjogainak biztosítására vonatkozóan. A dokumentum többek között az afroamerikaiak egyenlő választójogát biztosító törvények elfogadását, a foglalkoztatási diszkrimináció megszüntetését és azt ajánlotta, hogy hozzanak létre egy folyamatosan működő polgárjogi bizottságot, az Igazságügyi Minisztériumon belül pedig egy ezzel foglalkozó külön osztályt. Truman 1948-ban két elnöki rendelettel megszüntette a faji alapú diszkriminációt a szövetségi kormányhoz tartozó intézményekben, illetve a fegyveres erőknél.⁴⁴

Az NAACP által az 1930-as években Thurgood Marshall – a Legfelsőbb Bíróság 1967-ben kinevezett első afroamerikai bírója – vezetésével létrehozott

⁴² NORTON et al. 1994: 835.

⁴³ NORTON et al. 1994: 836.

⁴⁴ NORTON et al. 1994: 859–861.

Jogvédelmi Alap pereket indított a feketék politikai jogfosztását és a diszkriminációs gyakorlatot korábban szentesítő Legfelsőbb Bírósági döntésekkel kapcsolatos ügyekben. A tudományok fejlődésével és az egyetemi hallgatók számának növekedésével egyre tarthatatlanabbá vált a szegregált oktatás. 1947-ben a Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek nyilvánította a szegregáció alkalmazását a tagállamok közötti buszközlekedésben, egy év múlva pedig azt mondta ki, hogy az alkotmány 14. kiegészítését sértik a fehér ingatlantulajdonosok azon megegyezései, hogy afroamerikai vásárlóknak nem adják el ingatlanjaikat.⁴⁵

A fehér lakosság feketékkel kapcsolatos attitűdjében is jelentős változások következtek be. Az afroamerikaiak háborús szerepvállalása sok fehér polgár elismerését váltotta ki, de ekkorra már egy olyan erős fekete középosztály is kialakult, amely felsőfokú végzettséggel rendelkező értelmiségiekből, tiszti rendfokozatokat elért háborús veteránokból, szakmunkásokból, szakszervezeti vezetőkből és vállalkozókból állt, akiknek gondolkodásmódja és az általuk alkalmazott politikai aktivitási formák ismerősebbek voltak a fehér középosztály tagjai számára. Egyre több fehér polgárban fogalmazódott meg a gondolat, hogy az Egyesült Államok demokratikus politikai és társadalmi rendszere addig nem válhat teljessé, amíg nem történik meg az afroamerikaiak egyenjogúsítása.⁴⁶

A hidegháború is az afroamerikaiakat segítette. A szovjet propaganda nem hagyta ki azt a lehetőséget, amelyet a „szabad világ” vezetőjeként fellépő Egyesült Államokban az afroamerikaiak faji alapú jogfosztottsága kínált. Ennek felszámolásával e kritikák méregfogát is ki lehetett húzni. De a gyarmati függésből ekkoriban felszabaduló afrikai és ázsiai népeket is eredményesebben lehetett meggyőzni arról, hogy ne fogadják el a Szovjetunió támogatását, amikor azt egy olyan ország kérte, amelyben megszüntették az afrikai származású állampolgárok hátrányos megkülönböztetését.⁴⁷

Az elnöki széket 1953-ban elfoglaló Dwight D. Eisenhower befejezte a szegregáció felszámolását a fegyveres erőknél és folytatta azt a Columbia körzet vonatkozásában, a további lépések tekintetében azonban

⁴⁵ NORTON et al. 1994: 861–862.

⁴⁶ NORTON et al. 1994: 859–862.

⁴⁷ NORTON et al. 1994: 861–862.

a fokozatosság és az önkéntesség elvét kívánta érvényesíteni. 1954-ben az NAACP jogászainak sikerült történelmi győzelmet aratniuk a több állam hasonló ügyeit egyesítő *Brown kontra Topekai Oktatási Bizottság* elnevezésű perben, amelyben a Legfelsőbb Bíróság egyhangú határozata kimondta, hogy „a közoktatás területén az »elkülönített, de egyenlő« doktrínának nincs helye. Az elkülönített oktatási létesítmények inherens módon egyenlőtlenek”, mivel a megkülönböztetett tanulóknak „az alacsonyabbrendűség érzését” alakítják ki, és megfosztják őket attól az egyenlő védelemtől, amelyet a 14. alkotmánykiegészítés garantált.⁴⁸

A Mély Délen a helyi hatóságok igyekeztek ellehetetleníteni a helyi polgárjogi aktivistákat, és a hidegháború légkörében azzal vádolták őket, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom ötödik hadoszlopaként valódi céljuk az Egyesült Államok belső meggyengítése. A Ku-Klux-Klan újabb fellendülést élt meg a déli államokban, ahol állami pénzügyi támogatásban kezdték részesíteni azon fehér tanulókat, akik azért mentek magániskolákba, hogy ne kelljen integrált intézményekbe járniuk.⁴⁹

Eisenhower elnök nem támogatta, hogy a szövetségi kormányzat közvetlenül részt vegyen a szegregáció felszámolásában, mivel nem kívánta elidegeníteni a Republikánus Párttól azokat a déli fehér szavazókat, akik Truman politikája miatt elveszítették bizalmukat a demokratákban.⁵⁰

1957 szeptemberében Arkansas állam fővárosa, Little Rock központi középiskolájában az állam kormányzója az állam Nemzeti Gárdáját vezényelte ki a fekete tanulók belépésének megakadályozása érdekében. Egy szövetségi bíró ítéletének hatására kénytelen volt visszavonni a csapatokat, ám amikor az afroamerikai tanulók megpróbálták bemenni az iskolába, több száz felindult fehér tüntető várta őket. Erre az elnök szövetségi irányítás alá vonta Arkansas Nemzeti Gárdáját, és a csapatok a teljes tanévben biztosították a fekete tanulók belépését.⁵¹

Még 1955-ben történt, hogy Rosa Parks az alabamai Birminghamben egy helyi buszjáraton a fehér utasok számára fenntartott helyre ült le, és

⁴⁸ A Legfelsőbb Bíróság véleményét idézi NORTON et al. 1994: 874–875; KLUGER 1977.

⁴⁹ NORTON et al. 1994: 874–875.

⁵⁰ NORTON et al. 1994: 875.

⁵¹ NORTON et al. 1994: 875–876; BRANCH 1988: 222–224, 656–657.

onnan felszólításra sem volt hajlandó felállni, amiért letartóztatták. A helyi afroamerikai vezetők a busztársaság bojkottjára szólítottak fel, vezetőjükké pedig egy helyi lelképásztort, ifjabb Martin Luther Kinget választották. King az erőszakmentes ellenállás és nyomásgyakorlás politikája mellett kötelezte el magát, amelyben Jézus és a kereszténység tanítására támaszkodott, de nagy hatást gyakorolt rá a 19. századi gondolkodó, David Thoreau polgári engedetlenségre vonatkozó elmélete és az indiai függetlenségi mozgalom vezetője, Mahátma Gandhi politikai gyakorlata is. A birminghami buszbojkott idején fehér aktivisták bombát robbantottak King háza előtt, akit 1957-ben a polgárjogi küzdelem koordinálása érdekében létrehozott *Déli Keresztény Vezetői Konferencia* vezetőjévé választottak. A buszbojkott hatékonynak bizonyult, sikerét pedig az tette teljessé, hogy 1956-ban a Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek ítélte Alabama állam szegregációs törvényeit. A következő évben a Kongresszus a szegregációs gyakorlat és a diszkrimináció kivizsgálása érdekében létrehozta *Az Egyesült Államok Polgárjogi Bizottsága* elnevezésű szövetségi szervet.⁵²

Az erőszakmentes polgárjogi fellépés másik hatékony eszköze az úgynevezett *sit-in* mozgalom volt. Ennek első lépésére 1960 februárjában került sor, amikor négy fiatal fekete főiskolai hallgató az észak-karolinai Greensboróban beült egy áruház kávézójába, amely a fehér vásárlók számára volt fenntartva. King tiszteletes 1960 októberében Atlantában személyesen is részt vett a *sit-in* mozgalomban. Letartóztatták, és börtönbüntetésre ítélték, ahol az egészségtelen körülmények miatt megbetegedett. A közben kibontakozott elnökválasztási kampányban az afroamerikai választók megnyerésére törekvő demokrata elnökjelölt, John F. Kennedy szenátor elérte, hogy óvadék ellenében szabadon engedjék. Ennek is volt köszönhető, hogy a novemberi elnökválasztáson az afroamerikai választók 68%-a Kennedyre szavazott, ami jelentős szerepet játszott a győzelmében, mivel az Egyesült Államok össznépszerűség vonatkozásában ez az adat 50,1% volt.⁵³

Sok afroamerikai azt várta, hogy Kennedy elnöksége áttörést jelenthet az afroamerikaiak jogfosztottságának felszámolása tekintetében. A déli fehér szavazók azonban továbbra is a Demokrata Párt fontos bázisát jelentették,

⁵² NORTON et al. 1994: 876–877; BRANCH 1988: 143–168, 143–205, 250–252.

⁵³ NORTON et al. 1994: 877; BRANCH 1988: 354–378.

s jelentős részük elpártolt volna Kennedytől, amennyiben egyértelműen elköteleződött volna a polgárjogi mozgalom fő követeléseinek teljesítése mellett. Figyelmeztető jel volt, hogy az 1960-as elnökválasztáson Harry F. Byrd független virginiai szenátornak sikerült elnyernie Mississippi és Alabama állam 15 elektorának támogatását. Kennedy csak 1962 végén adta ki azt az elnöki rendeletet, amely megtiltotta a szegregáció alkalmazását azon lakások lakhatása esetében, amelyeket a szövetségi kormány finanszírozott. Ugyanakkor öt, a szegregáció fenntartása mellett elkötelezett szövetségi bírót nevezett ki a mély déli államokban.⁵⁴

A polgárjogi küzdelem sajátos eszközei voltak a „szabadságutazások”, amelyek az államok közötti közlekedés vonatkozásában a szegregáció megszüntetését előíró rendelkezések betartásának ellenőrzését célozták. Minthogy sem a déli állami kormányzatok, sem pedig a szövetségi hatóságok védelmére nem számíthattak, a résztvevőket súlyos inzultusok és erőszakos támadások érték a déli fehér aktivisták részéről. Az iskolai deszegregáció közben zajló folyamatát is súlyos konfliktusok övezték. Mindez végül mégis arra készítette Kennedy elnököt, hogy erőteljesebben álljon ki az afroamerikaiak egyenlő jogainak biztosítása mellett. 1962-ben arra adott utasítást, hogy szövetségi rendőrbírók biztosítsák, hogy a University of Mississippi első afroamerikai hallgatója megkezdhesse a tanulmányait. A 160 szövetségi rendőrbíró megsebesülésével és két halálos áldozattal járó zavargásokra válaszul az elnök 5000 szövetségi katonát vezényelt az egyetem campusára, így biztosítva az intézmény deszegregációjának végrehajtását.⁵⁵

Kennedy elnök 1963 júniusában kezdeményezte egy olyan törvény elfogadását, amely minden közintézményben törvényellenesnek nyilvánította volna a szegregációt. Ennek tudatában került sor a polgárjogi mozgalom legnagyobb tömegrendezvényére, amikor 1963. augusztus 28-án több mint 250 000 demonstráló gyűlt össze a washingtoni Lincoln emlékműnél, ahol King tiszteletes elmondta híres, arra az álmára vonatkozó beszédét, hogy négy kisgyermek majd egy szegregáció és diszkrimináció nélküli Egyesült Államokban nőhet fel.

⁵⁴ NORTON et al. 1994: 878–879, 990–991.

⁵⁵ NORTON et al. 1994: 990–991; BRANCH 1988: 433–442; 647–672.

A politikai erőszak legkirívóbb esete az volt, amikor szeptemberben fehér terroristák felrobbantották az alabamai Birmingham egyik afroamerikai baptista templomát, ahol éppen gyerekeknek tartottak vasárnapi iskolát. Négy fekete kislány halt meg, két hónap múlva pedig Kennedy elnök is merénylet áldozata lett. Az amerikai polgárok mindezt a televízióban saját szemükkel is láthatták, s ez sok olyan fehér amerikait is meggyőzött az afroamerikaiak jogfosztottságának tarthatatlanságáról, akiket korábban nem nagyon érintett vagy érdekelt ez a kérdés.⁵⁶

Az új elnök, Lyndon B. Johnson elkötelezte magát, hogy nem csupán a feketék egyenjogúsítását, hanem Franklin Roosevelt és Truman jóléti programját is keresztülvizsi és befejezi. Ennek megvalósítását az is elősegítette, hogy az elnök texasi, déli fehér demokrata politikus volt, aki jó kapcsolatokkal rendelkezett az ottani fehér demokrata „politikai gépezetekkel”, de a Kongresszussal is, amelyben 1937 óta szolgált különféle minőségekben.⁵⁷

A déli fehér képviselők és szenátorok eljárásjogi vitákkal, illetve a vita mesterséges elhúzásával igyekeztek hátráltatni a polgárjogi törvényjavaslat elfogadását. 1964. július 2-ára lett meg mindkét ház hozzájárulása, a törvényt pedig Johnson elnök néhány órán belül alá is írta. Mivel a jogszabályt a déli demokraták jelentős része nem támogatta, elfogadásához az ellenzéki republikánus kongresszusi tagok egy részének igenlő szavazatára is szükség volt. A törvény törvényellenesnek nyilvánította a faji, vallási, nemi és nemzeti hovartartozás, valamint a borszín alapján történő diszkriminációt, valamint a szegregációt az olyan közterületeken, mint például a színházak, az éttermek, a szállodák, az uszodák, a könyvtárak és a közoktatási intézmények, s mindezt a foglalkoztatás vonatkozásában is érvényesítette. A törvény arra is felhatalmazást adott a szövetségi kormánzatnak, hogy visszatartsa a szövetségi anyagi forrásokat azoktól a közhivataloktól, amelyek faji alapú megkülönböztetést alkalmaznak, a főállamügyészt pedig a választójog biztosításához és az iskolai deszegregáció végrehajtásához szükséges jogosítványokkal ruházta fel. Nem csoda, hogy az 1964-es elnökválasztáson

⁵⁶ NORTON et al. 1994: 991–992; BRANCH 1988: 846–887.

⁵⁷ NORTON et al. 1994: 992–993.

a fekete választópolgárok 94%-a támogatta az elsöprő győzelmet arató Johnsonot, míg ugyanez az arány a fehér népesség esetében 59% volt.⁵⁸

További fontos lépést jelentett a Kongresszus által 1965-ben elfogadott *Választójogi törvény*, amely felhatalmazta a főállamügyészt, hogy felügyelje a választók regisztrálását az olyan övezetekben, ahol a valamelyik kisebbségi csoporthoz tartozó választókorú szavazóknak kevesebb mint a felét regisztrálták. 1960-ban a déli államokban a választásra jogosult fekete szavazóknak mindössze a 29%-a volt regisztrálva, de az arány 1969-re kétharmad körültre emelkedett. Mississippi államban 1964-ben a jogosult afroamerikai szavazóknak mindössze a 7%-a volt regisztrálva, viszont ez az arány öt év múlva már a 60%-ot is megközelítette.⁵⁹

Johnson elnök az úgynevezett „szegénység elleni háborút” is megindította, amelynek az iskoláztatásra, a lakhatásra, az egészségbiztosításra és a környezetvédelemre vonatkozó intézkedései az afroamerikai helyzetét is javították, mivel az 1960-as évtized elején a fekete családok több mint fele érintett volt, de az arány 1970-re 33,5%-ra csökkent. A szegénységben élők aránya az Egyesült Államok össznépességére vonatkozóan 1962-ben 25% volt, és 1973-ra 11%-ra esett vissza.⁶⁰

A *Polgárjogi*, illetve a *Választójogi törvény*, a polgárháború után elfogadott három alkotmánykiegészítéshez hasonlóan, nem tudta teljesen semmissé tenni a rabszolgatartó rendszer politikai és társadalmi örökségét az Egyesült Államokban. Az utóbbiakhoz hasonlóan mégis megteremtették a javulás lehetőségét. 1970 és 1990 között nem csökkent lényegesen a szegénységi küszöb alatt élő afroamerikaiak aránya (33,5%, 31,9%), amely 2001-re 22,7%-ra esett vissza. 2011-re megint 27,6%-ra emelkedett, viszont 2023-ra 17,4%-ra csökkent. Az országos adatok is hasonló tendenciát mutattak, csak jóval alacsonyabb szinten. 1970-ben az Egyesült Államok össznépességének 12,6%-a élt a szegénységi küszöb alatt, s ez a szám 1990-re 13,5%-ra, 2010-re pedig 15,1%-ra nőtt, viszont 2023-ra 11,1%-ra csökkent. Amennyiben pedig a hispán származásúak nélkül számított fehér népesség adatait vesszük számba, az látszik, hogy 1974 és 2010 között, ingadozásokkal ugyan, de körükben is nőtt a szegények

⁵⁸ NORTON et al. 1994: 993–994.

⁵⁹ NORTON et al. 1994: 994–995.

⁶⁰ NORTON et al. 1994: 995–998.

aránya (7,7%, 9,9%), ám korántsem olyan mértékben, mint a feketék között. 2023-ra viszont 7,7%-ra esett vissza; ez az afroamerikaiaknál nagyjából 10%-kal alacsonyabb szintet jelent.⁶¹ Az afroamerikaiak hosszú utat tettek meg 1619 óta, arról azonban még 2026-ban sem lehet beszélni, hogy teljesen meg tudtak volna szabadulni a rabszolgatartás keserves örökségétől.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BERLIN, Ira (1998): *Many Thousands Gone. The First Two Centuries of Slavery in North America*. Cambridge: Harvard University Press. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctv2jfvxcv>
- BRANCH, Taylor (1988): *Parting the Waters. America in the King Years 1954–63*. New York: Simon & Schuster.
- BREEN, Timothy H. – INNES, Stephen (1980): „Myne Owne Ground”. *Race and Freedom on Virginia’s Eastern Shore, 1640–1676*. New York: Oxford University Press.
- DUNN, Richard S. (1983): Black Society in the Chesapeake, 1776–1810. In BERLIN, Ira – HOFFMAN, Ronald (szerk.): *Slavery and Freedom in the Age of the American Revolution*. Charlottesville: The University Press of Virginia.
- FONER, Eric (1988): *Reconstruction. America’s Unfinished Revolution, 1863–1877*. New York: Harper and Row.
- FRIEDMAN, Lawrence M. (1985): *A History of American Law*. New York: Simon & Schuster.
- GHACHEM, Malik W. (2003): The Slave’s Two Bodies. The Life of an American Legal Fiction. *The William and Mary Quarterly*, 60(4), 809–842. Online: <https://doi.org/10.2307/3491700>
- JANDA, Kenneth – BERRY, Jeffrey M. – GOLDMAN, Jerry (1996): *Az amerikai demokrácia*. Ford. Csobán Eszter. Budapest: Osiris.
- JOHNSON, Michael P. (2001): Denmark Vesey and His Co-Conspirators. *The William and Mary Quarterly*, 58(4), 915–976. Online: <https://doi.org/10.2307/2674506>
- JONES, Maldwyn A. (1983): *The Limits of Liberty. American History 1670–1980*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- JORDAN, Winthrop D. (1968): *White Over Black. American Attitudes Toward the Negro, 1550–1812*. New York: W. W. Norton.
- KAYE, Anthony E. (2007): Neighborhoods and Nat Turner. The Making of a Slave Rebel and the Unmaking of a Slave Rebellion. *Journal of the Early Republic*, 27(4), 705–720. Online: <https://doi.org/10.1353/jer.2007.0076>
- KLUGER, Richard (1977): *Simple Justice. The History of Brown v. Board of Education and Black America’s Struggle for Equality*. New York: Vintage Books.

⁶¹ SHRIDER 2024.

- KOLCHIN, Peter (1993): *American Slavery, 1619–1877*. New York: Hill and Wang.
- LAMON, Lester C. (1983): Black Public Education in the South, 1861–1920: By Whom, for Whom, and Under Whose Control? *Journal of Thought*, 18(3), 76–90.
- LÉVAI Csaba (2001): „Reszketek hazámért, ha arra gondolok, hogy Isten igazságos”. Thomas Jefferson és a rabszolgaság problémája. *Aetas*, 16(1), 5–26.
- LÉVAI Csaba (2018): Forradalom – háború – rabszolgaság. Az amerikai forradalom hatása George Washington rabszolgasággal kapcsolatos felfogására. *Aetas*, 33(1), 122–130.
- LÉVAI Csaba (2019): George Washington mint rabszolgatartó. *Századok*, 153(3), 521–540.
- LÉVAI Csaba (2020): *Förtelmes kereskedelem. A rabszolga-kereskedelem és a rabszolgatartó rendszerek kialakulása a kora újkori Észak-Amerikában*. Budapest: L'Harmattan.
- LÉVAI Csaba (2024): James Madison, a rabszolgaság kérdése és a képviselőlet jellegéről folytatott vita az 1787. évi alkotmányozó konvención. *Aetas*, 39(1), 5–28. Online: <https://doi.org/10.14232/aetas.2024.1.5-28>
- MARGO, Robert A. (1987): Accounting for Racial Differences in School Attendance in the American South, 1900: The Role of Separate-but-Equal. *The Review of Economics and Statistics*, 69(4), 661–666. Online: <https://doi.org/10.2307/1935961>
- MCPHERSON, James (2003): *Battle Cry of Freedom. The Civil War Era*. Oxford: Oxford University Press.
- NORTON, Mary Beth et al. (1994): *A People and A Nation. A History of the United States*. Boston: Houghton Mifflin.
- OLWELL, Robert (1998): *Masters, Slaves, and Subjects. The Culture of Power in the South Carolina Low Country, 1740–1790*. Ithaca–London: Cornell University Press.
- SHRIDER, Emily A. (2024): *Poverty in the United States: 2023*. Washington D.C.: U.S. Government Publishing Office. Online: <https://www2.census.gov/library/publications/2024/demo/p60-283.pdf>
- SIDBURY, James (1997): *Ploughshares into Swords. Race, Rebellion, and Identity in Gabriel's Virginia, 1730–1810*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Twelfth Census Of The United States, Taken In The Year 1900. Census Reports. Vol. I. Population, Part 1* (1901). Washington D.C.: United States Census Office. Online: <https://www2.census.gov/library/publications/decennial/1900/volume-1/volume-1-p3.pdf>
- URBÁN Kristóf (2022): A nagypapa-klauzula Oklahomában, a Guinn kontra Egyesült Államok ügy elemzése. *Jogi tanulmányok*, (1), 550–562. Online: <https://doi.org/10.56966/2022.38.urban>
- URBÁN Kristóf (2024): Az afroamerikaiak jogi megítélésének rövid története az első rabszolgák megjelenésétől a polgárháborúig. *Jogelméleti Szemle*, 25(1), 33–57. Online: <https://doi.org/10.59558/jesz.2024.1.33>